

ROMŲ GENOCIDAS

Holokaustas (gr. *ὁλόκαυστος* – visiškas sunaikinimas), romų kalba vadinamas Pharrajimos arba Samudaripen – žydų ir romų genocidas bei kitų grupių persekiojimas, nacių vykdytas Antrojo pasaulinio karo metu 1939-1945 metais.

Antrojo pasaulinio karo metais nacistinėje Vokietijoje ir jos okupuotose teritorijose romų – didžiausios Europos tautinės mažumos – persekiojimas ir naikinimas vyko skirtingomis formomis. Vakarų Europoje gyvenę romai dažniausiai atsidurdavo koncentracijos stovyklose. Balkanų šalyse ir Sovietų Sąjungos Respublikose juos sušaudydavo mobilūs kolaborantų būriai, sudaryti iš vietinių gyventojų.

Koncentracijos stovyklose romai privalėjo nešioti rudą apverstą trikampį, kartais – raidę Z (nuo vokiško žodžio *Zigeuner, čigonas*). Didžiausia romų masinio naikinimo vieta buvo Aušvico koncentracijos stovykla. Romės moterys taip pat kalėjo Ravensbriuko moterų koncentracijos stovykloje. Stovyklose su romais buvo atliekami žiaurūs medicininiai eksperimentai, priverstinė sterilizacija.

Dalis iš Lietuvos išvežtų romų buvo laikoma Lenkijoje, Aušvico-Birkenau koncentracijos stovykloje, kurioje 1944 m. rugpjūčio 2 d. buvo sunaikintas romų lageris ir nužudyta apie 3000 jame kalintų romų tautybės žmonių.

Skaiciuojama, jog iš 947,500 Europoje prieš karą gyvenusių romų 1939-1945 m. nužudyta 250 000-500 000 asmenų. Žymūs Holokausto tyrinėtojai Henry Friedlanderis ir Raulis Hilbergas teigia, kad romų aukų skaičius apytikriai proporcingas žydų aukų skaičiui Holokausto metu.

Nuo 1972 m. rugpjūčio 2-oji minima kaip Romų holokausto atminimo diena. 2015 m. balandžio 4 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją „Dėl priešiško romams Europoje ir romų genocido Antrojo pasaulinio karo metais minėjimo“, kuria pripažino istorinį romų genocido Antrojo pasaulinio karo metu faktą, ir Rezoliucijos 14 punkte paskelbė Rugpjūčio 2-ąją Romų holokausto aukų atminimo diena.

ROMŲ TAUTOS GENOCIDAS LIETUVOJE

Antrasis pasaulinis karas ir jo metu vykęs romų genocidas padarė didelę žalą Lietuvoje gyvenusiems romams ir paliko skaudžius pėdsakus jų atmintyje. 1942 m. nacistinės Vokietijos okupuotoje Lietuvoje prasidėjus masiniams romų areštams, sulaikyti romų kilmės asmenys buvo gabenami į koncentracijos stovyklas ir darbams į Vokietiją bei Prancūziją. Iš viso iš Lietuvos darbams buvo deportuota maždaug tūkstantis romų, dauguma jų grįžo atgal į Lietuvą.

Romai buvo žudomi ir Lietuvos teritorijoje. Daugiausiai romų buvo sušaudyta Pravieniškėse, taip pat romai buvo žudomi netoli Švenčionių, Šalčininkų rajone. Dokumentuose rasta įrodymų, kad Vilniuje, Kirtimų vietovėje buvo sunaikintas romų taboras, tikslus žuvusiųjų skaičius nenurodytas. Nacistinės Vokietijos okupacijos metais Lietuvoje nužudyta ne mažiau 500 romų, arba maždaug kas trečias Lietuvos romas. Žinoma, kad naciai sušaudydavo klajojančių romų šeimas tiesiog sutikę kelyje, tačiau tai nebuvo nurodoma pranešimuose ir dokumentuose, todėl spėjama, jog šis skaičius gali būti ir didesnis.

Lietuvos romų visuomeninės organizacijos kasmet organzuoja rugpjūčio 2 d. Holokausto aukų minėjimą ir kartu su Tautinių mažumų departamentu prie Lietuvos Respublikos vyriausybės siekia įtraukti rugpjūčio 2 dieną į Atmintinų dienų įstatymą kaip Romų holokausto aukų atminimo dieną. Tai siūlytina siekiant skatinti tarpkultūrinį dialogą, didinti romų kultūros atvirumą ir visuomenės toleranciją, siekiant didesnės integracijos, tarpusavio supratimo, visuomenės švietimo apie romų kultūrą ir istoriją.

TARPTAUTINĖS KOMISIJOS NACIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIŲ REŽIMŲ NUSIKALTIMAMS LIETUVOJE ĮVERTINTI IŠVADOS

1. Didžiausia atsakomybė dėl romų persekiojimo, deportacijų ir masinio naikinimo tenka nacionalsocialistų okupaciniams režimams Lietuvoje, visų pirma SS ir SD.
2. Lietuvos romai, kurie neturėjo pastovios gyvenamosios vietos, būdavo priskiriami asocialiems, visuomenei nenaudingiems ir nuo jos izoliuotiems kaip „politiškai nepatikimiems elementams“.
3. Romus areštuodavo, sutelkdavo į kalnimo vietose ir konvojuodavo lietuvių pagalbinė komisija.
4. Represijos prieš romus, III Reichui okupavus Lietuvą, prasidėjo po to, kai įvyko masiniai žydų šaudymai. Masiniai areštai prasidėjo 1942 m. vasarą – rudenį. Tačiau Vokietijos pasienio miesteliuose buvo jau ir pirmosiomis karo savaitėmis sušaudytų romų.
5. Deportuojami romai būdavo laikinai patalpinami policijos areštinėse arba kalėjimuose, vėliau išsiunčiami į paskirstymo punktą – Pravieniškių darbo stovyklą. Dar vėliau jie būdavo išvežami darbams į Štuthof-Buchenvaldo koncentracijos stovyklą ir į Branderburgo lėktuvų gamyklą Vokietijoje, į Prancūzijos Boilingo Faringo ir Versalio stovyklą. Tik karo pabaigoje dalis romų atsidūrė nacių okupuotos Europos masinio naikinimo stovyklose. Iš Lietuvos į Vokietiją ir okupuotą Prancūziją buvo deportuota apie 1000 romų.
6. Romai daugiausiai buvo žudomi Pravieniškių stovykloje. Nustatyta, kad vienos akcijos metu buvo sušaudyta apie 50 romų – mažamečių vaikų ir senelių, kaip netinkamų dirbti fizinį darbą. Kitos žudynių vietos buvo Šalčininkų rajone, netoli Kirtimų – Porubankos. Romai buvo žudomi ir Kauno IX forte bei Paneriuose. Iš viso nacių okupacijos metais buvo nužudyta maždaug 500 Lietuvo romų.

ZOFIJOS BERESNEVIČIŪTĖS-SINKEVIČIENĖS PRISIMINIMAI

Zofija gimė 1925 m. Panevėžyje, ten ir gyveno. 1943-ųjų sausį visą Zofijos šeimą suvarė į getą, po savaitės iš geto per miestą pėsčiomis varė į geležinkelio stotį, gyvuliniais vagonais vežė į Pravieniškės.

Pravieniškės buvo pagrindinis paskirstymo punktas (romų atsiminimuose – kalėjimas) prieš vežant darbams į Vokietiją ar Prancūziją. Čia vokiečiai su romais elgėsi labai blogai: atėmė papuošalus, batus, dažnai ir smarkiai mušdavo. Pravieniškėse Zofija daug dirbo, nešiojo rąstus. Kartą sutiktas vokietis pamokė, kaip išsigelbėti, kai šaudys romus. Išgirdusi savo vardą, Zofija pakėlė ranka, vokiečiams patiko, ir ją paliko gyvą. Moteris išgelbėjo ir du savo broliukus. Visus kitus, kurie nepakėlė rankų, Pravieniškėse sušaudė. Zofija atsimena, kad vaikų nešaudė, juos į duobę mesdavo gyvus.

Darbų kolonijoje metu Zofijai pavyko pabėgti. Peršauta koja ji pėsčiomis ėjo į Panevėžį, nakvodavo pas žmones, kurie ją maitindavo, duodavo drabužių. Pasiekusi Panevėžį, rado tuščius namus. Po kelių dienų ten ją vėl sulaukė, kankino, norėjo, kad iššduotų, kur buvo ir kaip pabėgo. Mušama ir kankinama Zofija neišdavė jai padėjusių žmonių, ją vėl uždarė į getą. Zofija prisimena, kaip vienas iš Pravieniškių pabėgęs ir mirti vedamas romas paprašė leidimo sudainuoti paskutinę dainą, visi romai išėjo jos pasiklausyti. Daina buvo tokia graži, kad jį išleido.

1943 m. pabaigoje žmones iš Pravieniškių traukiniais nuvežė į Prancūziją. Ten kaliniai dirbo sunkius darbus, statė slėptuves nuo bombų, kasė apkasus, tvarkė sugriautus namus. Prancūzijoje buvo nušautas Zofijos broliukas, lindęs per spygliuotas vielas ieškoti maisto, lankyti brolio Zofijai neleido. Iš Prancūzijos Zofija buvo išvežta į Vokietiją, Buchenvaldą, kur teko kęsti alinantį darbą, blogą maitinimą, nuolatinės fizinės bausmės, patyčias, baimę.

1945 m. amerikiečiai išlaisvino koncentracijos stovyklos kalinius, siūlė jiems nebegrįžti į tuometinę Sovietų Sąjungą. Zofija ir jos giminės pasiūlymo atsisakė, ir grįžo į Lietuvą.

2006-10-18 užrašė Vida Beinortienė